

Carolien Bouw en Lia Karsten

HET SCHOOLPLEIN EN DE STRAAT

De dagelijkse ontmoetingen van kinderen in de verzuilde jaren vijftig en de hedendaagse multiculturele stad

In de discussie over witte en zwarte scholen wordt vaak vergeten dat onderwijs in eigen kring al een lange historie kent. In de verzuilde jaren vijftig stonden uiteenlopende schoolkeuzen de ontmoetingskansen van kinderen met andere gezinden echter minder in de weg dan tegenwoordig. Het afnemend belang van de straat als locatie voor buiten spelen is hier debet aan. In het debat over etnische segregatie zouden de mogelijkheden voor buiten spelen meer aandacht verdienen.

Inleiding

Eén van de grootste zorgen over de stedelijke samenleving is de etnische segregatie: de scheidslijnen die door de stad lopen, waardoor verschillende groepen bewoners in verschillende werelden leven. Nu zijn scheidslijnen niet per definitie problematisch, ze zijn onherroepelijk verbonden met het stedelijk samenleven. Het wordt vooral gedefinieerd als een probleem als die segregatie langs etnische lijnen loopt. En het krijgt nog meer urgentie als die scheiding duidelijk zichtbaar is. Die pijnlijke zichtbaarheid geldt vooral voor de maatschappelijke terreinen van het onderwijs en het wonen (vgl. Brassé en Krijnen 2005).

Van scholen en onderwijs bestaan hoge verwachtingen. De school is het instituut bij uitstek voor emancipatie en maatschappelijke cohesie. Onderwijs is het belangrijkste kanaal voor sociale stijging en de school een oefenplaats voor contacten met anderen. Dat de school ook in het verleden die belofte niet kon waarmaken, en in de praktijk naast sociale mobiliteit ook ongelijkheid reproduceert, doet niets af aan de zeggingskracht en het appèl van dit ideaal. Datzelfde geldt voor de buurt waarin stedelingen wonen. Woonsegregatie is alles behalve nieuw, wie weinig verdient woont in de mindere buurten en de welgestelden wonen op stand. Toch blijft het ideaal van de wijk als cohesieve samenleving en de straat als ontmoetingspunt overeind, zeker bij stedelijke beleidsmakers.

De maatschappelijke ongelijkheid zoals die tot uitdrukking komt in het wonen en in het onderwijs is verre van nieuw maar heeft wel een nieuwe – etnische – dimensie gekregen. Dat heeft consequenties voor de burgers van de stad, ook de kleine burgers, de kinderen die hier opgroeien (vgl. Ledoux 2003). Zowel de school als de straat zijn ontmoetingsplekken voor kinderen, domeinen waar ze elkaar tegenkomen, contacten leggen en samen kunnen spelen. Dit artikel gaat over de vraag met wie kinderen uit de stad omgaan en wat daarbij de rol is van de school die zij bezoeken en de straat waarin zij opgroeien. Kunnen kinderen die naar verschillende scholen gaan, maar opgroeien in dezelfde straat, elkaar vinden op straat, spelen ze samen of zijn contacten op straat voorbehouden aan kinderen die elkaar al van het schoolplein kennen?

De domeinen school en straat/buurt zijn breed onderzocht, maar over de relatie tussen school en buurt en de effecten ervan op de ontmoetingen van kinderen is weinig bekend. Er zijn veel studies gedaan naar schoolprestaties en schoolloopbanen van kinderen in relatie tot het ouderlijk milieu (zie o.a. Dronkers en de Graaf 1995; Ball 2003; Butler en Robson 2003), kwaliteitsverschillen tussen scholen (o.a. Jungbluth 1996, 2003) en de segregatie tussen witte en zwarte scholen (o.a. Karsten et al. 2002, 2003; Van der Zwaard en Van Goor 2003). Net als de school kent ook het domein van de straat en de buurt een rijke historie aan onderzoek (Reijndorp 2004). Buren en buurtcontacten (Volker en Verhoeff (red.) 1999) zijn onderzocht en homogeniteit wordt algemeen als een belangrijke voorwaarde voor contact gezien (Gans 1986). De laatste jaren is er ook veel aandacht voor woonsegregatie (Ostendorf en Musterd 2005; Van der Laan-Bouma-Doff 2004) en de belemmeringen die dat oplevert voor interetnische contacten (Dagevos et al. 2003; Gijsberts en Dagevos 2005). Daarbij gaat het vrijwel altijd om volwassen stadsbewoners. Studies naar het leven van kinderen en jongeren op straat laten zien dat buiten spelen en rondhangen in met name oude stadsbuurten geen vanzelfsprekendheid vormen (Emmelkamp 2004; Karsten et al. 2001). Karsten (1998) laat verder zien dat segregatie in het dagelijks leven van stadskinderen veel indringender aan de orde is dan in volwassen levens en dat segregatie op buurtniveau versterkt terugkomt in de schoolklas en op het speelplein.

De literatuur doet vermoeden dat de kansen op contact tussen stadskinderen met een verschillende achtergrond niet erg groot zijn. Maar hoe was dat vroeger toen de verzuiling algemeen geaccepteerde scheidslijnen trok in onze samenleving? Over de dagelijkse ontmoetingen van stadskinderen in de straat en op school – vroeger en nu – gaat dit artikel. In het debat over school- en woonsegregatie is doorgaans weinig aandacht voor het recente verleden, toen segregatie op grond van levensovertuiging het maatschappelijke leven in Nederland kleurde. Hoe dwingend was de ‘kleur’ van de ouders voor de schoolkeuze van de kinderen en wat was de invloed daarvan op het leven in de straat? En hoe is dat nu? Wat is er veranderd en wat betekent dat voor de scheidslijnen tussen de verschillende groepen stadskinderen? Kleine burgers ontwikkelen,

net als volwassen burgers, in hun dagelijkse contacten sociaal kapitaal dat zij nu en later kunnen inzetten. In een gesegregeerde samenleving is zowel 'bindend' als 'overbruggend' sociaal kapitaal van belang (Putnam 2000; Uitermark en Duyvendak 2004). Dat geldt zowel voor de verzuilde samenleving uit het recente verleden als voor de hedendaagse multiculturele maatschappij. Hoe staat het met dat overbruggend sociaal kapitaal in het dagelijks leven van stadskinderen en hun ouders?

In dit artikel presenteren we onderzoeksgegevens over straatleven en schoolkeuze, waarbij we een vergelijking maken tussen de jaren vijftig en vroege jaren zestig van de vorige eeuw en de situatie nu. We inventariseren naar welke basisscholen kinderen uit dezelfde straat vroeger gingen en naar welke scholen ze nu gaan en met wie deze kinderen destijds speelden en wie nu hun speelkameraadjes zijn. We zullen laten zien dat gescheiden schoolloopbanen niet zonder gevolgen blijven voor het leven op straat, maar dat het leven op straat ook een eigen dynamiek kent. Hoe die relatie eruit ziet, is afhankelijk van de sociaal ruimtelijke context op straat- en buurtniveau. De empirische gegevens komen uit een vergelijkende studie naar veranderingen in het dagelijks leven van twee generaties kinderen in drie verschillende straten in Amsterdam (Bouw en Karsten 2004).

Locaties en methoden

De drie onderzochte straten liggen in drie verschillende vooroorlogse buurten: de Indische Buurt (Oost), Tuindorp Nieuwendam (Noord) en het Museumkwartier (Zuid). Uitgangspunt bij de selectie van buurten waren verschillen in status en etniciteit. De Bankastraat in Oost geldt als representant van een straat in een vooroorlogse arbeidersbuurt waar nu overwegend migranten wonen. De Wognummerstraat in Noord staat eveneens voor een straat in een vooroorlogse arbeidersbuurt, maar dan één waar nog steeds overwegend autochtonen wonen. De Van Breestraat in Zuid representeert een straat in een welgesteld stedelijk milieu, een milieu dat, zoals bekend, in Nederland vooralsnog overwegend wit is. Deze drie Amsterdamse straten zijn uniek voor wie er wonen maar staan tegelijkertijd voor drie herkenbare stadswijken die ook elders in Nederland bestaan: de multiculturele lagere statusbuurt, de witte hogere statusbuurt en de witte wijk met lagere status.

Tussen de rijen eengezinswoningen in de Wognummerstraat in Noord liggen grasveldjes. Vrijwel alle huizen grenzen aan de voor- of achterkant aan zo'n veldje. Deze groenstroken aan de straatkant worden met borden als 'Verboden voor honden' en 'Hier spelen kinderen', geclaimd voor de kinderen, die aan de achterkant zijn alleen via doorgangetjes achterom bereikbaar en vormen een besloten gebied. Aan het eind van de straat is een speeltuin, even verderop, aan de overkant van een vrij drukke straat, is het Purmerplein waar

kinderen voetballen en skaten, en achter de dijk zijn de rietlanden en het 11. Kinderen hebben hier volop de ruimte.

De Bankastraat in Oost heeft aan weerszijden etagewoningen. Aan het begin van de straat zijn huizenblokken gesloopt en nieuwe appartementen gebouwd en in aanbouw. De rest van de straat bestaat uit traditionele etagewoningen met steeds twee deuren: een voor het benedenhuis en een voor de drie etages daarboven. De stoep is smal en laat door de geparkeerde fietsen en bouwcontainers weinig ruimte voor kinderen. Die kunnen terecht in de voetbalkooi die tegen de spoordijk is gebouwd, het Timorplein waarvoor ze een drukke straat moeten oversteken en het schoolpleintje van de basisschool in de straat. Dat is openbaar toegankelijk, ook voor honden, te oordelen naar de poep die ze daar achterlaten.

De Van Breestraat in Zuid bestaat uit statige herenhuizen, met boven- en benedenwoningen van doorgaans twee woonlagen. In de straat staan veel auto's geparkeerd, vaak grote, royale auto's die amper in de schuine parkeervakken passen en daardoor een eind over de stoep heen hangen. Dat maakt de toch al smalle stoep nog smaller. Op de stoep staan veel geparkeerde fietsen en bakfietsen, ingericht op het vervoer van kinderen. Er is weinig speelruimte. Aan het eind van de straat is een smalle betegelde strook langs een blinde muur, met een basketbalpaal. Kinderen spelen vaker op het kerkplein om de hoek, waar ze voetballen, en gebruiken de invalideningang van de Sociale Dienst als skatebaan. Voor aantrekkelijke speelplekken zoals het Vondelpark moeten ze drukke straten oversteken.

Er zijn gesprekken gevoerd met kinderen en met ouders die nu in deze straten wonen en met de kinderen van de jaren vijftig: volwassenen die er hun kindertijd doorbrachten en inmiddels elders wonen. Daarnaast is gesproken met oudere bewoners die konden vertellen over veranderingen in de straat en de buurt en met andere informanten die we uit hoofde van hun functie benaderden, zoals een onderwijzer, een buurtregisseur, de coördinator van Jeugdland en de beheerder van de openbare ruimte van het stadsdeel.

TABEL 1 Aantallen en categorieën respondenten

	Wognummer- straat	Banka- straat	Van Breestraat	Totaal
kinderen	11	13	10	34
ouders	7	9	6	22
voorgaande generatie kinderen	4	8	4	16
oudere bewoners	5	3	5	13
andere informanten	4	7	3	14
<i>Totaal</i>	31	40	28	99

Verder zijn gerichte straatobservaties uitgevoerd ter aanvulling op wat ouders en kinderen vertelden en zijn cijfers verzameld om trends te achterhalen en veranderingen te kwantificeren (De Graaff 2003).

Een belangrijke verandering is het aantal kinderen in de stad. Dat is in Amsterdam als geheel en ook in de drie onderzoeksbuurtten sterk afgenomen. Vooral in de periode tussen 1950 en 1975 is de daling sterk: gezinnen verlaten de stad en het geboortecijfer loopt terug. In de periode daarna is de daling minder, mede door de aanwas van migrantenkinderen. In 2003 is het aandeel kinderen (0-12 jaar) van de totale Amsterdamse bevolking veertien procent, dat percentage geldt ook voor de drie onderzoeksstraten.

Behalve het aantal is ook de samenstelling van de populatie kinderen gewijzigd. In Amsterdam als geheel is het aandeel van Nederlandse Amsterdammertjes sterk terug gelopen: momenteel zo'n zesendertig procent. Voor de drie straten zijn de verhoudingen als volgt.

TABEL 2 Etniciteit van kinderen (0-12 jaar) in de drie onderzoeksstraten

2003	Wognummerstraat	Van Breestraat	Bankastraat
Surinaams	0	1	4
Antilliaans	1	1	0
Turks	0	0	12
Marokkaans	2	0	23
Zuid-europees	2	1	2
niet geïndustrialiseerd	3	7	15
geïndustrialiseerde landen	3	14	3
Nederlands	34	72	1
Totaal	45	96	60

Bron: O+S Amsterdam

Tuindorp Nieuwendam is in de jaren twintig van de vorige eeuw gebouwd voor de 'nette' arbeiders en lagere ambtenaren met hun gezinnen. Inmiddels is de bevolking vergrijsd maar er wonen nog steeds gezinnen. Er zijn meer alleenstaande moeders met kinderen gekomen en enkele migrantengezinnen, wat niet wegneemt dat de samenstelling van de bevolking nog steeds vrij homogeen is. Hoewel de diversiteit in de Wognummerstraat in de loop der jaren is toegenomen, vormen kinderen met een Nederlandse achtergrond nog steeds de meerderheid.

De kans dat de migrantenkinderen uit de Bankastraat op straat een autochtoon leeftijdgenootje tegenkomen is, zoals uit bovenstaande cijfers valt af te lezen, uiterst klein. De bevolking van de Indische Buurt is de afgelopen decennia drastisch veranderd. De autochtone arbeidersgezinnen zijn weggetrokken en hebben plaats gemaakt voor migrantengezinnen afkomstig uit de meest uiteenlopende landen en voor autochtone Nederlanders met een laag of on-

zeker inkomen, zoals studenten en freelancers, die geen kinderen hebben. De heterogeniteit is groot.

Het Museumkwartier is een buurt die steeds exclusiever is geworden. Volgens de bewoners van de Van Breestraat was het er vroeger gewoner en meer divers en kunnen nu alleen mensen met hoge of dubbele inkomens zich nog permitteren in deze gewilde buurt te wonen. Door deze homogenisering is van menging, laat staan van menging van kinderen van verschillende etnische achtergrond, weinig sprake.

De straat als domein

Het wordt gemakkelijk vergeten dat ouders ook in de jaren vijftig niet altijd voor de dichtstbijzijnde lagere school kozen. In het verzuilde Nederland was de vrijheid van schoolkeuze een recht waar protestanten en katholieken volop gebruik van maakten. Ook in de jaren vijftig was sprake van schoolsegregatie en gingen kinderen uit dezelfde straat naar verschillende scholen: ieder naar de school van de eigen zuil: 'Alle kindertjes van christelijke herkomst die gingen naar de Jan van Nassauschool', vertelt een vrouw die in de jaren vijftig opgroeide in Tuindorp Nieuwendam. Niet alleen de eigen zuil was een selectie-criterium, ook standsbesef speelde een rol. In de Indische buurt stuurden ouders met ambities al lang voor de komst van de gastarbeiderskinderen hun zoons en dochters naar een school buiten de buurt.

Mijn ouders voelden zich eigenlijk een beetje te goed voor de buurt. In de Watergraafsmeer was toch een betere sociale klasse en daar voelden mijn ouders zich meer mee verwant, denk ik. Daar wilden ze bij horen. Ze zeiden ook dat het onderwijs op die school beter was en dat zal waarschijnlijk ook zo geweest zijn. Maar ik heb dat nooit gemerkt natuurlijk. Het was voor mij helemaal niet zo leuk. [..]

In de naoorlogse jaren speelden stadskinderen veel buiten. Of, zoals een van de kinderen van toen het uitdrukte: *spelen dat wàs buiten spelen*. En omdat iedereen veel buiten was, kende iedereen elkaar, alle kinderen kenden veel kinderen in de eigen straat en buurt, ook die van de andere zuilen:

Er woonden heel veel kinderen in de straat dus ik ontmoette daar ook heel veel speelkameraadjes. Dat was niet zoals nu dat je uit school allemaal vastlegt 'ik ga met die spelen en ik ga met die spelen'. Ik ging gewoon naar huis en dan zag ik wel weer. Het leuke vond ik dus dat ik altijd kinderen tegenkwam. Het was ook gewoon een vaste club die met elkaar speelde, op een klein pleintje aan het einde van de Madurastraat tegen de Borneostraat aan. De vaste groep waren kinderen die in de directe omgeving woonden. Wij speelden altijd met

de club van de straat en die zaten op verschillende scholen. Er waren dus katholieke, protestantse en socialistische kinderen bij, dat maakte voor ons niet uit. (vrouw, 1951)

De meesten maakten wel een onderscheid tussen kinderen die je kende van school en kinderen die je kende uit de straat:

Ik had geen vriendinnetjes van andere scholen, behalve dan de buurkinderen. Waar je wel eens kwam, of die bij mij thuis kwamen spelen, dat waren gewoon kinderen van dezelfde school. En de buurkinderen, dat was een ander soort groepje. Vriendjes en vriendinnetjes kende ik van school en van straat, dat waren twee verschillende soorten, schoolvriendjes zocht je echt uit, op buurkinderen was je aangewezen. (vrouw, 1947)

Het samen spelen betekende dat de verzuiling, de segregatie van de jaren vijftig, op straat naar de achtergrond werd verdrongen. Dat gold natuurlijk alleen voor gemengde buurten. In Amsterdam waren buurten doorgaans meer gemengd dan in sommige kleinere steden. Soms wist je als kind wel dat buurkinderen ‘anders’ waren, maar dat sloot het samen buitenspelen niet uit, dat ging gewoon verder. Het ruziemaken ook. Volwassenen vertellen verhalen over de straatgevechten uit hun kindertijd van de ene tegen de andere buurt, of van de ene straat tegen de andere. Kinderen, vooral jongens, van verschillende gezindten trokken daarin gezamenlijk ten strijde.

Behalve dat ze vroeger veel en met verschillende kinderen buiten speelden, hadden kinderen vroeger een grote zelfstandige bewegingsvrijheid. Alle meisjes en jongens uit Noord, Oost en Zuid gingen zelfstandig naar school, zonder begeleiding van de ouders, of de school nu om de hoek was of verder weg. Zo doorkruisten ze dagelijks een paar keer de buurt en dat bood allerlei mogelijkheden voor ontmoetingen en avontuur. Deze grote zelfstandige bewegingsvrijheid heeft – zo blijkt uit de interviews – bijgedragen aan contacten met anderen dan die uit de eigen kring.

Witte en zwarte scholen

Anno 2003 gaan de kinderen met wie we gesproken hebben per straat naar vier of vijf verschillende scholen. Net als in de jaren vijftig dus. De kinderen uit de Van Breestraat gaan naar de Tweede Daltonschool (openbaar), de Nicolaas Maes (openbaar), Peetersschool (rooms-katholiek), Cornelis Vrijschool (algemeen bijzonder) en we spraken ook met oud-leerlingen van de Eerste Amsterdamse Montessori (openbaar). Dit zijn allemaal uitgesproken ‘witte’ scholen in Zuid, waarvan vrijwel alle leerlingen hoog scoren op de citotoets en doormoeten naar middelbare scholen op havo/vwo-niveau. Net als hun ouders

destijds. Kinderen van hoger opgeleide, autochtone ouders zijn in de meerderheid en de scholen zijn een afspiegeling van de buurt. Er komen ook kinderen van buiten het postcodegebied naar toe, 'de witte vlucht', die de schoolpopulatie nog homogener maakt. Op deze scholen zitten weinig of geen allochtone leerlingen – hooguit een paar kinderen van hoogopgeleide migranten – en geen kinderen van laagopgeleide autochtone ouders. Wat betreft klasse en etniciteit lijken deze scholen in Zuid erg op elkaar. Voor zover ze van elkaar verschillen, is het naar schoolrichting (openbaar of bijzonder) of naar onderwijsprincipe (montessori, dalton, klassikaal).

De kinderen uit de Wognummerstraat zitten op het Wespennest (een Jena-planschool, rooms-katholiek), Capelleschool (protestants christelijk), Flevoparkschool (openbaar), de Montessorischool en basisschool Buikslotermeer (openbaar). Ook hier zien we dus dat ouders uit één straat hun kinderen naar scholen van verschillende zuilen en verschillende onderwijsprincipes sturen, maar hier gaat de diversiteit verder. Het Wespennest bijvoorbeeld, is een witte school zonder achterstandsleerlingen, op de Capelleschool is een op de vijf leerlingen van allochtone afkomst en heeft daarnaast een op de vijf leerlingen laag opgeleide autochtone ouders. En op de Buikslotermeerschool hebben twee op de vijf leerlingen allochtone ouders en een op de vijf laaggeschoolde autochtone ouders (Gemeente Amsterdam, DMO-Onderwijs). Van de leerlingen van deze laatste school gaat de meerderheid naar het vmbo, slechts een minderheid naar havo/vwo. Deze school, met veel leerlingen met laagopgeleide ouders, of die nu allochtoon of autochtoon zijn, reproduceert daarmee, net als de scholen in Zuid, de sociale ongelijkheid. De scholen waar de kinderen uit de Wognummerstraat naar toe gaan zijn heterogener dan die uit Zuid, de kansen op contact met kinderen van een andere achtergrond zijn groter, zoals die ook in de buurt al groter zijn. Maar sommige autochtone ouders zoeken doelbewust de homogeniteit en doen hun kind naar een witte school.

De kinderen met wie we spraken uit de Bankastraat gaan naar De Achthoek (rooms-katholiek), de 8ste Montessorischool, de Flevoparkschool (openbaar) en Valentijn (protestants christelijk), maar de meesten gaan naar de JP Coenschool (openbaar) in de eigen straat. Met uitzondering van De Achthoek en de Montessorischool, op de fancy eilanden (Sporenburg en Borneo) van het Oostelijk Havengebied, zijn dit overwegend 'zwarte' scholen. De JP Coenschool is de meest verkleurd van allemaal: er zitten vrijwel geen autochtone leerlingen op. Van deze school stroomt slechts een enkele leerling door naar havo/vwo. Een wereld van verschil dus met de kinderen die in Zuid naar school gaan. Maar dat was in de jaren vijftig ook al zo, toen op de JP Coenschool uitsluitend arbeiderskinderen zaten die *en masse* naar de huishoudschool en ambachtsschool gingen. In die zin is er, ondanks alle onderwijsvernieuwingen, weinig veranderd. Het onderwijs is nog steeds 'standenonderwijs' en het verschil in *output* tussen bijvoorbeeld de Peetersschool in Zuid en de JP Coenschool in Oost, wordt vooral verklaard door het verschil in 'input' (vgl. Jungbluth 2005).

De verkleuring van de JP Coenschool heeft zich snel voltrokken. Meester Jaap die al 32 jaar op deze school werkt zegt hierover:

Toen ik hier kwam was het een echte arbeiderswijk en waren de klassen heel groot. Van lieverlee vertrokken de bewoners, Oost liep dus leeg eigenlijk en onze school ook. We hadden twee zesde klassen, die kinderen gingen er voor de zomer vanaf en na de zomer kwam er één eerste klas bij. Dus elk jaar ging er eigenlijk een leerkracht weg. En toen kregen we, dat is de redding van de school geweest, de gezinsherenigingen van de buitenlandse werknemers. Ik herinner mij nog dat ik mijn eerste Marokkaanse jongetje in de klas kreeg. Dat was heel wat. “Ik heb een Marokkaans kind in mijn klas.” “O, wat leuk.” Dat moet eind jaren zeventig geweest zijn, denk ik. Kijk, in het begin ging het vrij successievelijk natuurlijk. Daarna ging het heel snel. Kon het gebeuren dat de eerste dag van het nieuwe schooljaar in één keer vijftientig nieuwe leerlingen op de stoep stonden. Die waren in de vakantie allemaal meegekomen met pa: moe mee en de kinderen. Zo groeiden we weer. Dan zit je zo’n beetje tussen 1980, 1985 dat je de echte omslag hebt gekregen. Het gevolg daarvan was natuurlijk dat je al gauw de naam van zwarte school kreeg. Dat had ook weer effect op je aannamen van Nederlandse kinderen. Dat ouders de school binnenkwamen en vroegen ‘zitten hier veel buitenlanders op school?’ Dat was voor velen toch een reden om te zeggen ‘nou we gaan nog even ergens anders kijken, u hoort nog van ons’.

In 2003 is de JP Coenschool in de Bankastraat nog steeds een zwarte school: een meerderheid van de leerlingen is van Marokkaanse afkomst, dan volgen de Turkse Amsterdammertjes en de rest is, aldus meester Jaap: van alles en nog wat. De schoolpopulatie weerspiegelt daarmee de kleurverandering van de straat en de buurt. Maar niet helemaal. Er zijn migrantenkinderen die buiten de buurt naar school gaan, naar een minder zwarte school. En de paar witte kinderen op de JP Coenschool zitten daar vooral omdat ze uitgeloot zijn bij de meer gewilde scholen buiten de buurt.

Buurkinderen en schoolvrienden

Hoe ziet het straatleven van kinderen uit de drie straten eruit? Wie kennen ze en met wie spelen ze? Eigenlijk wordt alleen in de Wognummerstraat nog veel buiten gespeeld, in de Bankastraat en de Van Breestraat veel minder. De kinderen uit de Wognummerstraat kennen elkaar en spelen in gemengde groepen. Kleine kinderen doen regelmatig mee in het spel van de grotere, jongens af en toe met de meiden, en de weinige migrantenkinderen spelen gewoon mee met de Nederlandse buurtgenootjes. Kinderen verzamelen zich op verschillende plekken in de buurt. Zowel de sociale als de ruimtelijke condities voor buiten-

spelen zijn gunstig: de samenstelling van de bevolking is vrij homogeen, de sociale cohesie groot en er zijn aantrekkelijke ontmoetingsplekken. Als kinderen zich thuis vervelen, gaan ze naar buiten op zoek naar anderen. Desnoods gaan ze elkaar halen door te kleppen met de brievenbus. Zo organiseren ze hun eigen netwerk. In de Wognummerstraat blijkt, net als vroeger, de verscheidenheid aan scholen geen afbreuk te doen aan het leven op straat: kinderen van verschillende gezindten en scholen spelen samen.

In de Van Breestraat spelen kinderen veel minder buiten. De buitenruimte is weinig aantrekkelijk en de in dit milieu gangbare eigen kamer, computer en *gameboy* dragen niet bij aan een frequente gang naar buiten. Ouders beheren de agenda en daarmee, behalve de tijdsbesteding, ook de netwerken van hun kinderen. Kinderen die in dezelfde straat wonen en niet op dezelfde school zitten, kennen elkaar vaak niet. Soms kennen de ouders elkaar – via, via – wel en leggen zij voor hun kinderen contacten. Zo vertelt Onno (tien jaar) over zijn contacten met de overbuurjongen met wie hij buiten optrekt op het skateboard of stepje, of thuis computert:

Dat jongetje van de overkant ken ik door een vriendje van mijn school. Die kent hem. Hun moeders kennen elkaar heel goed en daardoor heb ik hem ook leren kennen. En ja met hem speel ik nu ook wel eens buiten.

Zijn moeder vertelt later:

Er wonen een heleboel kinderen in de straat maar die zitten toevallig niet op dezelfde school. Twee of drie huizen verder woont een jongetje van zijn leeftijd, speelt hij nooit mee, ik weet ook niet hoe dat komt.

En over het vriendje aan de overkant:

Hij heeft dat jongetje ontmoet omdat een jongetje uit zijn klas een vriendje heeft waarvan de moeders goed bevriend waren. Op oudjaar zijn we door die moeder daar binnen geweest en hebben kennis gemaakt met die mensen en zo is dat ontstaan. Dat was dus nooit gebeurd als we niet op oudjaar via gemeenschappelijke kennissen daar thuis waren gekomen.

De contacten van de kinderen ontstaan niet spontaan op straat, een vanzelfsprekende ontmoetingsplek ontbreekt en elkaar gaan halen is niet gebruikelijk. Kinderen mengen niet zomaar. Ze worden pas gekoppeld als ze van vergelijkbare leeftijd zijn en vanaf een jaar of zes is hetzelfde geslacht ook belangrijk. Soms, als gezinnen met kinderen directe burens zijn, wordt er vaker buiten gespeeld, op de stoep, met een van de ouders 'op wacht'. Dat gebeurt dan vooral door kleuters en de iets oudere buurjongens en -meisjes sluiten zich daarbij aan. De kinderen die hier opgroeien, vormen een typisch voorbeeld van

de achterbankgeneratie die van de ene 'ons-soort-mensen' enclave naar de andere gaat (Karsten et al. 2001). De bemoeienis van ouders met het sociale netwerk van hun kinderen is groot. Vriendjes die in de smaak vallen, komen niet alleen spelen, ze blijven ook logeren. In de Van Breestraat is de keuze voor elke school in de buurt een keuze voor een witte school. Etnische menging op school is daarmee uitgesloten, net als op straat. Voor contact met allochtone leeftijdgenoten zullen kinderen uit Zuid de buurt en de school uit moeten. Juist door die homogenisering worden kleine verschillen steeds belangrijker en de keuze van de school speelt daarin een belangrijke rol. De school is steeds exclusiever van 'ons-soort-mensen' geworden en de school bepaalt in steeds sterkere mate zowel met wie kinderen op straat spelen als met wie ze op dezelfde clubjes zitten. De scheidslijnen die door de keuze voor een bepaalde basisschool getrokken zijn, zijn in de loop der tijd steeds rigoureuzer geworden. De onderlinge afstemming van de tijdsbesteding leidt tot homogeniteit en hechte verbondenheid in eigen kring, maar op straatniveau leidt het tot segregatie. Dat ouders individueel keuzes maken, sluit uiteraard niet uit dat zij dezelfde keuzes maken. Of, zoals De Beer (2004) stelt: individualisering leidt niet noodzakelijk tot heterogenisering. Het leven van de kinderen in het Museumkwartier vertoont onderling veel overeenkomsten. Ze blijken vlak naast maar strikt gescheiden van elkaar een vergelijkbaar leven te kunnen leiden.

Net als in de Van Breestraat is het ook in de Bankastraat niet vanzelfsprekend dat buurkinderen elkaar kennen en met elkaar spelen. Er bestaan hier twee groepen kinderen. De eerste groep – die van de binnenkinderen – komt weinig buiten, zij spelen soms voor de deur, maar krijgen van hun ouders nauwelijks toestemming om op eigen houtje de buurt te verkennen. Ze maken deel uit van kleinere gezinnen en hun ouders komen uit diverse westerse en niet-westerse landen. Deze ouders beheren, net als in de Van Breestraat, de agenda's van hun kinderen. De Marokkaanse Sabah, uit groep zeven van de JP Coenschool schrijft in een opstel over de woensdagmiddag:

Op woensdagmiddag ga ik naar de moskee. Ik ga met mijn broertje en met Soumia en haar broertje. We gaan om half twee naar moskee en dan halen we Ilhane op en dan gaan we samen. Ik ga naar de moskee om iets te leren. Ik leer van alles, ik leer lezen, schrijven, koran, woordjes, spelling en verhalen over profeten. En dan is het al vijf uur en dan zijn we uit. En dan komt mijn vader me ophalen. Of de vader van Soumia.

Ook hier regelen de ouders onderling het halen en brengen van de kinderen. Anderen, vooral de jongens, gaan op eigen kracht, zoals Erdem van elf die twee keer per week naar de Turkse moskee gaat voor koranles en twee of drie keer per week voetbalt bij een Turkse club. Naast deze binnenkinderen, wonen in de Bankastraat ook kinderen die wel veel op straat spelen. Dat zijn vooral jongens afkomstig uit grote, vaak Marokkaanse gezinnen. Hun ouders laten de

manier waarop ze hun vrijetijd besteden meer aan hen zelf over en ze zijn, ook bij gebrek aan alternatief, vaak op straat waar ze elkaar weten te vinden. Net zoals de jongens en meisjes uit de grote gezinnen van de jaren vijftig.

Toch is er ook een duidelijk verschil met de situatie in de jaren vijftig. Voor alle kinderen uit de Bankastraat geldt dat zij veel tijd doorbrengen binnen de eigen etnische groep, ze trekken veel op met de familie, niet alleen met broertjes en zusjes, ook met neefjes en nichtjes. In de weekenden trekken ze met de familie naar buiten: picknicken in het Flevopark of barbecuen in Het Twiske. Hoewel ze op school zitten met kinderen uit andere etnische groepen krijgen deze contacten na schooltijd geen vanzelfsprekend vervolg. Dat spreekt vanzelf voor de kinderen die veel binnen worden gehouden, maar observaties laten zien dat ook buitenspelende groepjes geneigd zijn naast elkaar te blijven spelen. Bovendien is er weinig contact met Nederlandse kinderen: die wonen niet in de straat en zitten niet of nauwelijks op de basisschool in de Bankastraat. Kinderen die elkaar niet van huis uit kennen, komen, een enkele uitzondering daargelaten, niet bij elkaar over de vloer. Het niet of moeizaam kunnen communiceren van de ouders speelt daarbij ook een rol.

Een jonge Marokkaanse vader die al vanaf zijn vijfde jaar in Nederland woont, vertelt dat de meeste mensen met wie hij omgaat van Marokkaanse afkomst zijn. Zo zit hij op een Marokkaanse voetbalclub waar hij zijn zoontje mee naar toeneemt: 'Kijk we zijn gewoon altijd met Marokkanen. Het is gewoon makkelijk, omdat het dezelfde taal is, hetzelfde dorp, dezelfde stad. Het is gewoon makkelijk.' Zijn zoontje zit op school buiten de buurt, vlakbij het werk van zijn moeder. Hij is daar samen met nog een jongetje de enige Marokkaan in zijn klas. Naast die ene Marokkaanse jongen, heeft hij vooral Surinaamse en Nederlandse vriendjes: 'In principe voor mij..., of het nou een Marokkaan, een Turk of een Hollander is, geen probleem. Het moet alleen gewoon een goede jongen zijn.'

Een Belgische moeder die sinds 1976 in de Bankastraat woont en daar haar zoon heeft opgevoed, signaleert dat er verschillende generaties in de straat wonen: gesloten gezinnen waarvan de ouders nauwelijks Nederlands spreken maar ook gezinnen waar beide ouders zich prima kunnen redden in het Nederlands:

Ik merk toch heel erg dat je een hele andere situatie krijgt als beide ouders de Nederlandse taal goed beheersen. Je krijgt gewoon een hele andere communicatie tussen de groepen. Wie kan praten met de burens is in staat zijn woonomgeving ook te beïnvloeden. Als die burens zo met elkaar staan te praten, en de kinderen zien dat van hun ouders, dan gaan zij dat vanzelf overnemen. Naast deze groep zijn er ook kinderen die hun ouders alleen maar zien praten in hun eigen taal. Dat is natuurlijk een andere ervaring.

De ‘minder gesloten gezinnen’ hebben meer contacten in de straat en dat beïnvloedt de contacten van hun kinderen. Ook in Bankastraat worden etnische patronen soms doorbroken. Zo is een Turks meisje bevriend geraakt met de kleindochter van een Nederlandse oma. Zij wordt af en toe bij het gezin van de kleindochter buiten de stad uitgenodigd en als de kleindochter bij haar oma is, spelen ze samen op straat. Op mooie zomerse dagen, als er veel kinderen buiten zijn, ontstaat soms spontaan contact tussen kinderen van verschillende etniciteit, al dan niet uit noodzaak, omdat het team moet aangevuld. Als ze binnen blijven spelen kinderen van verschillende herkomst al helemaal niet samen.

Contacten en scheidslijnen

In het Museumkwartier is, zoals gezegd, geen zwarte school en geen van de ouders overweegt zijn of haar kind buiten de buurt op school te doen om zo contacten te leggen met kinderen met een andere achtergrond. Ouders zien segregatie wel als een maatschappelijk en moreel probleem, maar voor hun eigen kinderen kiezen ze toch voor een herkenbare, veilige school. Voor ouders in de Indische Buurt is de segregatie een probleem van veel grotere urgentie. Alle door ons geïnterviewde ouders in de Bankastraat noemen de grote diversiteit van buurtbewoners problematisch en de afwezigheid van autochtone kinderen een gemis. Toch kiest ook hier maar een enkeling voor een witte school elders:

Ik heb hier een paar scholen bekeken en ik vond het allemaal alleen maar zwarte scholen. Mijn idee is dat een beetje gemengd beter zou zijn. En toen kwam ik deze school tegen, helemaal wit dus. Maar ja, de taal dat vind ik toch het belangrijkste, daarom eigenlijk. Aan die verwachtingen voldoet die school wel.

Aldus een Turkse moeder die haar zoon naar De Achthoek op Sporenburg doet.

De keuze voor een witte school is niet exclusief een strategie van de witte middenklasse, ook migrantenouders met middenklasse-ambities kiezen daarvoor. Als verhuizen naar een betere buurt geen optie is, is de kinderen naar een school buiten de buurt sturen een reëel alternatief. Wat betekent een ‘afwijkende’ schoolkeuze voor de straatcontacten van de betrokken kinderen? Voor bovenstaand jongetje geldt dat hij, afgezien van zijn buurjongetje, niemand kent in de straat. Ook een ander kind dat buiten de buurt op school gaat, blijkt weinig straatcontacten te hebben. Deze zevenjarige, die naar de Montessori-school op Borneo gaat, klaagt over de kinderen in de Bankastraat: ‘Ze zijn meestal stom. Ze doen vervelende dingen.’ Zijn Nederlandse moeder vult aan:

Mijn man is zelf buitenlander, maar doordat hij op die andere school zit, is het dat Jeroen soms zegt: ‘maar in onze buurt wonen alleen stomme kinderen’.

Dan moet ik echt zeggen: 'nee dat zijn geen stomme kinderen'.... Ik heb soms wel een beetje het gevoel dat wij als gemengd huwelijk een beetje buiten de boot vallen in de straat...

Deze moeder heeft bewust gekozen voor een school buiten de buurt die haar kinderen betere kansen moet bieden, zonder daarmee de contacten met burenen en buurkinderen uit de weg te willen gaan. Ze probeert zich, samen met haar man en kinderen, staande te houden tussen al die verschillende culturen. Misverstand en onbegrip liggen echter al gauw op de loer.

Ze hadden een tijdje een Marokkaans vriendinnetje hier uit de straat. Die kwam hier een keertje met haar kleine broertje en die zag de computer en die zat boven te computeren. Ik heb hen gevraagd: 'weet je moeder dat jullie hier zijn?' En op een gegeven moment zag ik die moeder paniekerig rondlopen. Dus ik loop naar beneden en zeg: hij is bij mij. En sindsdien groet die moeder me al niet meer. Terwijl, ik heb hem limonade gegeven, hij heeft lekker zitten spelen en, sorry hoor, zijn zus was erbij. En nu groet ze me niet meer. Dat vind ik heel moeilijk. En dat gebeurt nu met meerdere moeders. Dan heb ik zoiets van misschien moet ik wel verkassen. Maar het kan ook gewoon de taal zijn. Simpelweg dat ze weinig Nederlands spreken. Kan van alles zijn...

Het is een steeds terugkerend thema: de gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal die de communicatie tussen de burenen in de Bankastraat in de weg staat. Eigenlijk is vrijwel iedereen in de Bankastraat het er over eens: die grens aan wat een straat aan diversiteit aankan is bereikt, zo niet al ver gepasseerd. En de school alleen kan dat niet oplossen: kinderen die samen op dezelfde school zitten, bieden niet automatisch voldoende basis voor een nieuw soort wij-gevoel. Ook de kinderen – die allemaal Nederlands spreken – blijken slechts incidenteel in staat de grenzen tussen de verschillende etnische groepen te overschrijden. Zonder steun van de ouders of buiten de muren van de school is het blijkbaar moeilijk die kloof te overbruggen. Kinderen zijn nu eenmaal niet per definitie zo onschuldig en onbevangen als we hen graag zien: ze nemen de vooroordelen en angsten van hun ouders over en voegen daar nog zo hun eigen schuldige fantasieën aan toe (Bouw et al. 2002).

Tot besluit: ontmoetingsplekken en ontmoetingskansen

Met wie hebben stadskinderen vandaag de dag contact, wat is de rol van de school en de straat daarbij en wat is hierin veranderd? De school is nog steeds een belangrijke ontmoetingsplek voor kinderen en net als vroeger is hier sprake van een select publiek. Op dit punt is er sprake van continuïteit. Ouders kiezen en kozen scholen op grond van allerlei overwegingen en in de praktijk

blijkt dat vaak een school waar kinderen met een vergelijkbare achtergrond zitten. In de jaren vijftig was dat in de eerste plaats de zuil waartoe men zich rekende. Anno 2000 wordt die gedeelde achtergrond vooral bepaald door klasse en kleur.

Uiteenlopende schoolkeuzen stonden de ontmoetingskansen van kinderen vroeger minder in de weg dan nu omdat spelen op straat minder vanzelfsprekend is geworden. Anders dan de school heeft de straat veel van zijn functie als ontmoetingsplek verloren. De kindertijd is steeds meer verhuiselijkt en speelt zich meer dan vroeger af in de privé-sfeer van de eigen woning en binnen instituties en steeds minder in de openbare buitenruimte (Du Bois-Reymond 1998; Karsten et al. 2001). In twee van de drie buurten die we onderzocht hebben, blijken kinderen weinig spontaan buiten te spelen en zij ontmoeten daar nauwelijks andere kinderen, kinderen van een andere school. Dat maakt dat de invloed van de schoolkeuze op de ontmoetingskansen van kinderen de facto groter is geworden.

Een andere ontwikkeling die de ontmoetingskansen beïnvloedt is de segregatie op buurtniveau. Niet alleen de oriëntatie van de bewoners op de straat is veranderd, ook de samenstelling van de bewoners. Segregatie is onlosmakelijk verbonden met het stedelijk leven. Ook in de jaren vijftig woonden arbeiderskinderen in andere buurten dan kinderen van de welgestelden. Maar de tegenstellingen hebben zich verscherpt, zo blijkt ook weer uit ons onderzoek. Ongelijkheid heeft een kleur gekregen en is hardnekkiger geworden. Interessant zijn daarbij de verschillen naar buurt.

Buurten als het Museumkwartier waren vroeger meer gemêleerd dan nu het geval is en kinderen kwamen vaker buiten. Dat betekende dat, afgezien van de ook toen al bestaande divergerende schoolkeuze, kinderen van verschillende achtergrond elkaar op straat ontmoetten, elkaar kenden en samen optrokken. Welgestelde stedelijke milieus als die in het Amsterdamse Museumkwartier worden steeds exclusiever en dat betekent dat de kinderen hier steeds eenkenniger worden. Een eenkennigheid die versterkt wordt doordat ze minder buitenspelen en naar witte scholen in de buurt gaan, met uitsluitend kinderen van ouders die eveneens bovengemiddeld goed zijn opgeleid. Op straat komen ze weinig kinderen tegen uit andere sociaal-economische of etnische milieus, maar ook contacten met kinderen van vergelijkbare status maar van een andere school zijn schaars. Vanuit het oogpunt van burgerschap en burgerschapsvorming is dat een ongewenste ontwikkeling. Tenminste, als we het 'kunnen interacteren in sociaal heterogene groepen' beschouwen als een essentiële competentie voor wie zich in de moderne samenleving wil kunnen handhaven (Gramberg en Ledoux 2005). Segregatie is daarmee niet alleen een probleem voor allochtone, maar ook voor autochtone kinderen. Want hoewel dat veel minder aandacht krijgt, woont het rijkere deel van de stedelijke bevolking etnisch sterker gesegregeerd dan het armere deel (Ostendorf en Musterd 2005).

In multiculturele straten als de Bankastraat is de samenstelling van de bevolking de afgelopen jaren steeds heterogener geworden. Het is nog steeds, afgezien van de kansrijke starters op de woningmarkt die opgeknapte etages betrekken, een straat waar de minder draagkrachtigen wonen. Maar dat zijn niet meer de autochtone arbeidersgezinnen, met vader die 's morgens naar zijn werk vertrok en moeder die thuis het huishouden deed. Ouders en kinderen die, ondanks de verzuiling, een levensstijl deelden en elkaar op straat tegenkwamen. De heterogeniteit is in allerlei opzichten toegenomen, niet alleen in etnische zin. De Nederlanders die hier wonen, behoren tot de categorie oudere achterblijvers of jonge starters (Reijndorp 2004) en zij hebben geen kinderen. Voor de allochtone kinderen en hun ouders maakt dat de kans op contact met Nederlandse bureaus nog kleiner. Die allochtone ouders zijn bovendien van zeer verschillende origine. Al met al geen situatie waarin wederzijdse herkenning en onderling contact vanzelfsprekend zijn (Gans 1986; Volker en Verhoeff 1999). Het is niet verwonderlijk dat veel migrantenouders en hun kinderen zich vooral richten op de eigen etnische groep en de eigen familie. De keuze van de school heeft daar weinig invloed op: zowel de kinderen die naar de zwarte school in de straat gaan als de kinderen die een witte school elders bezoeken, hebben buiten schooltijd weinig interetnische contacten. Dat geldt ook voor de groep die veel buiten speelt: die bestaat bijna geheel uit Marokkaanse jongens voor wie bij de andere kinderen een zekere angst bestaat. De overeenkomst tussen de Van Breestraat en de Bankastraat is treffend in de zin dat scheidslijnen tussen kinderen op straat nauwelijks meer doorbroken worden.

In de Wognummerstraat gebeurt dat wel, daar is nog steeds een sterkere straatcultuur. De Wognummerstraat kent in alle opzichten de meeste continuïteit en lijkt het meest op de straten uit de jaren vijftig. Dat heeft vooral te maken met de nog steeds gunstige sociaal-ruimtelijke condities voor buiten spelen hier. Er zijn volop plekken waar kinderen elkaar kunnen ontmoeten, ze hebben de ruimte en krijgen de ruimte. Hun ouders vertrouwen erop dat ook anderen een oogje in het zeil houden. Onderlinge verschillen die er zijn, blijken overkomelijk: er zijn niet alleen ontmoetingsplekken er is ook een ontmoetingsbereidheid en dat geldt zowel voor ouders als kinderen.

Deze inventarisatie van dagelijkse contacten leidt tot de conclusie dat in het leven van stadskinderen, net als in dat van veel andere stedelingen, meer sprake is van *bonding* dan van *bridging*, meer van bindend dan van overbruggend sociaal kapitaal. De kans dat kinderen elkaar spontaan en ongepland op straat ontmoeten is in de loop der jaren kleiner geworden omdat kinderen minder buiten spelen. Met de verschuiving van buiten naar binnen is de invloed van de ouders met wie hun kinderen omgaan toegenomen. In zowel het welgestelde Amsterdam Zuid als de veel armere Indische Buurt, trekken ouders zich terug in eigen kring en nemen daarin hun kinderen mee. Voor die in Zuid geldt in toenemende mate dat kinderen die via de school van elkaar gescheiden worden, elkaar op straat niet meer ontmoeten, hoeveel ze ook op elkaar lijken. Het

gebeurt alleen als ze daarbij door anderen geholpen worden. In de Indische Buurt komen de kinderen op school volop kinderen tegen die anders zijn dan zij. Zij delen weliswaar de weinig kansrijke achtergrond van migrantenkinderen maar de onderlinge verschillen zijn groot, worden in ieder geval als groot ervaren. Hier geldt dat kinderen die door de school bijeen gebracht worden, buiten die school om niet of nauwelijks contact met elkaar hebben.

Dit onderzoek maakt duidelijk dat de huidige verontrusting en verontwaardiging over ouders die hun kinderen buiten de buurt op school doen om zo contacten met allochtonen en achtergestelden te vermijden, door kennis over het recente verleden kunnen worden gerelativeerd. Zowel vroeger als nu gaan kinderen uit dezelfde straat naar verschillende basisscholen en buurtoverschrijdend schoolbezoek is alles behalve nieuw. De school als smeltkroes is altijd meer ideaal dan werkelijkheid geweest. Wat dat betreft is er, vergeleken met de hoogtijdagen van de verzuiling, op het domein van de school minder veranderd dan op het domein van de straat. De veranderingen op straat- en buurtniveau maken dat de aloude scheiding tussen scholen ook ná schooltijd steeds minder doorbroken worden.

In de discussie over zwarte en witte scholen en hoe de negatieve effecten ervan te beteugelen, zou op grond van dit onderzoek de kwaliteit van de stedelijke buitenruimte voor kinderen meer aandacht verdienen. Te meer omdat we weten dat kinderen zelf – anders dan wel eens wordt gedacht – buitenspelelen nog steeds leuk vinden (Bouw en Karsten 2004). De sociale en fysieke condities zijn echter vaak niet aantrekkelijk, waardoor het er in de praktijk niet altijd van komt. Kinderen en ouders in zowel Zuid als Oost geven aan aantrekkelijke speel- en ontmoetingsplekken in de buurt te missen. Die uit Zuid zouden al ingenomen zijn met een bredere stoep waarop gezeten en gespeeld kan worden. Ouders in Oost hopen dat de sociale veiligheid in hun buurt verbetert. Zij willen erop kunnen vertrouwen dat hun kinderen buiten geen vervelende ervaringen opdoen en daarvoor is toezicht en controle nodig (vgl. Loopmans 2000; Masson et al. 2002). Soms is een beetje hulp al genoeg, zoals ook tijdens ons onderzoek bleek. Toen een stagiaire op het schoolplein een spelletjesmiddag organiseerde voor de kinderen uit de straat, bleken ze wel degelijk met elkaar te kunnen spelen. Kinderen die al jaren in dezelfde straat wonen en elkaar niet kennen, trokken met plezier met elkaar op. Ze hadden daarvoor een ander nodig die het initiatief nam, contact legde en toezicht hield. En ouders uit Zuid, die de monocultuur van de straat en de school behalve prettig toch ook eenzijdig vinden, nemen initiatieven om hun kinderen in contact te brengen met stadsgenootjes van een andere achtergrond. Met creativiteit en inzet van ouders en leerkrachten worden bruggen geslagen en weten kinderen in de verdeelde stad contacten te leggen. Hier en daar zijn hoopvolle initiatieven zoals die van de JP Coenschool uit Oost en de Peetersschool in Zuid die een e-mail uitwisseling en voetbalcompetitie begonnen. Vroeger, toen stadskinderen meer ruimte hadden, meer ruimte kregen en meer ruimte claimden,

lukte het hen vaker zelf die brug te slaan, nu hebben ze daarbij een steuntje in de rug nodig.

Literatuur

- Ball, S. (2003) *Class, strategies and the education market: The middle classes and social advantage*. London/New York: Routledge Falmer.
- Beer, P. de (2004) De waarde van individualisering en de normen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. In: *Bindingsloos of bandeloos*. Werkdocument 103. Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau.
- Bois-Reymond, M. du, Y. te Poel en J. Ravestloot (1998) *Jongeren en hun keuzes*. Bussum: Coutinho.
- Bouw, C., C. Brinkgreve en K. Roukens (red.) (2002) *Het onuitstaanbare kind*. Amsterdam: SISWO.
- Bouw, C. en L. Karsten (2004) *Stadskinderen: Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte*. Amsterdam: Aksant.
- Brassé, P. en H. Krijnen (red.) (2005) *Gescheiden of gemengd: Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk*. Utrecht: Forum.
- Butler, T. en G. Robson (2003) Plotting the middle classes: Gentrification and circuits of education in London. *Housing Studies*, 19, p. 5-28.
- Dagevos, J. en A. Odé (2003) *Minderheden in Amsterdam: Contacten, integratie en concentratie*. Amsterdam: WRA/SISWO.
- DMO-Onderwijs (2004) <www.onderwijs.amsterdam.nl/schoolresults.jsp>
- Dronkers, J. en P. de Graaf (1995) Ouders en het onderwijs van hun kinderen. In: J. Dronkers en W. Ultee (red.). *Verschuivende ongelijkheid in Nederland*. Assen: Van Gorcum, pp. 46-66.
- Emmelkamp, R. (2004) *Een veilig avontuur: Alledaagse plaatsen en vrijetijdsbesteding van jongeren en ouders*. Amsterdam: UvA.
- Gans, H. (1986) *People and plans*. New York: Basic Books.
- Graaff, L. de (2003) *Kleine burgers in de grote stad: Stageverslag statistische analyse*. Amsterdam, UvA.
- Gramberg, P. en G. Ledoux (2005) In: P. Brassé en H. Krijnen (red.). *Gescheiden of gemengd. Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk*. Utrecht, Forum.
- Gijsberts, M. en J. Dagevos (2005) *Uit elkaars buurt: de invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Jungbluth, P. (1996) *Sociaal-etnische achtergrond op individueel en schoolniveau*. Nijmegen: ITS.
- Jungbluth, P. (2003) *De ongelijke basisschool. Etniciteit, sociaal milieu, sekse, verborgen differentiatie, segregatie, onderwijskansen en schooleffectiviteit*. Nijmegen: ITS.
- Jungbluth, P. (2005) Onderwijssegregatie en de (re)productie van ongelijkheid. In: P. Brassé en H. Krijnen (red.). *Gescheiden of gemengd. Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk*. Utrecht: Forum.
- Karsten, L. (1998) Growing up in Amsterdam: differentiation and segregation in children's daily life'. *Urban Studies*, 35, pp. 565-582.
- Karsten, L., E. Kuiper en H. Reubsat (2001) *Van de straat. De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*. Assen: Van Gorcum.
- Karsten, S., J. Roeleveld, G. Ledoux, C. Felix en D. Elshof (2002) *Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving*. Amsterdam: sco/Kohnstamm Instituut.

- Karsten, S., D. Elshof, C. Felix, G. Ledoux, W. Meijen, J. Roeleveld en E. van Schooten (2003) *Onderwijssegregatie in Amsterdam: Hoe staat het ervoor en wat willen en kunnen we er aan doen?* Amsterdam: sco/Kohnstamm Instituut.
- Laan-Bouma Doff, W. van der (2004) Begrensd contact? De relatie tussen ruimtelijke segregatie van allochtonen en de mate van contact met autochtonen. *Mens en Maatschappij*, 79, pp. 348-366.
- Ledoux, G. (2003) Persoonlijke belangen: Segregatie in het onderwijs. *Vernieuwing*, 62 (8/9).
- Loopmans, M. (2000) Het bedrog van de buurt. *Agora* 16, pp. 3.
- Ostendorf, W. en S. Musterd (2005) Segregatie en integratie: feiten en visies. In: P. Brassé en H. Krijnen (red.) *Gescheiden of gemengd. Een verkenning van etnische concentratie op school en in de wijk*. Utrecht: Forum.
- Masson, K., S. Karyotis en W. de Jong (2002) *De straat aan de jeugd*. Amsterdam: Aksant.
- Putnam, R. (2000) *Bowling alone: The collapse and revival of civic America*. New York: Simon & Schuster.
- Reijndorp, A. (2004) *Stadswijk: Stedenbouw en dagelijks leven*. Rotterdam: Nai.
- Volker en Verhoeff (red.) (1999) *Buren en buurten: Nederlands onderzoek op het snijvlak van sociologie en sociale geografie*. Amsterdam: SISWO.
- Uitermark, J. en J.W. Duyvendak (2004). De weg naar sociale insluiting: Over segregatie, spreiding en sociaal kapitaal. In: *Eenheid, verscheidenheid en binding*. Advies 35. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Zwaard, J. van der en R. van Goor (red.) (2003) Het kleureffect: Feiten en meningen over segregatie in het onderwijs. *Vernieuwing* 62 (8/9).